

музеефицированные памятники первобытной археологии не только в Европе, но и в Азии, Африке, Южной Америке, в Австралии и Океании. Последний третий раздел называется «Персоналии» и представляет наряду с отечественными также и зарубежных ученых. Жаль, что из-за излишней скромности или по забывчивости, в этом списке специалистов, тем или иным образом связанных с тематикой книги, Д.В. Кепин не упомянул себя. Приложение «Экспозиционное отображение истории культуры первобытного общества: библиография» является важной составляющей книги. Приведенная здесь библиография посвящена истории музейного и природоохранного дела, архитектуре музейных помещений и музейному оборудованию, охране археологического и палеоприродного наследия и включает 1396 источников на разных языках.

Автор провел большую поисковую работу, собрав и проанализировав многочисленную литературу – для того,

чтобы проследить историю зарождения, становления и развития музеевческих концепций не только в Украине, но и в странах Европы. В аннотации к своему труду он пишет следующее: «как в отечественном музееведении и памятниковедении, так и в зарубежном отсутствуют издания энциклопедического характера, раскрывающие теорию, историю и практику экспонирования памятников каменного века и эпох энеолита-бронзы». В этой связи можно только приветствовать энциклопедический справочник «Археологічне музейництво», который увидел свет в 2010 г. Это уже вторая книга Д.В. Кекина, и я уверена, что она вызовет не меньший интерес, чем его первая книга «Музеефікація об'єктів археологічної спадщини в Європі: на прикладі пам'яток первісної культури» (К., 2005), у археологов, музейных работников, специалистов в области музееведения и охраны культурного наследия, преподавателей и студентов, а также широкой аудитории читателей.

ЦІННЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КРИМСЬКОГО ХАНАТУ

Непомнящий А.А., д-р іст. наук, проф.

(Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського)

Рецензія на книгу: Гаврилюк Н.А. Тюрбе хана Хаджи Герая: по матеріалам археологічних досліджень 2003–2008 гг./Н.А. Гаврилюк, А.М. Ибрагімова; Ін-т археології НАН України. – К; Запорозжє: Дикое Поле, 2010. – 176 с.

Чисельні пам'ятки, якими опікується Бахчисарайський історико-культурний заповідник, мають безсумнівне національне та світове значення. В останні роки все більш актуальни-

ми постають питання реставрації та музеефікації цих об'єктів історії. Багато уваги приділяється ментальній реконструкції подій періоду, до якого ці пам'ятки належать, розумін-

ню їх причинно-наслідкових зв'язків. Незмінною основою цього комплексного процесу є фізичне відтворення історико-культурних комплексів.

Колективне дослідження «Тюрбе хана Хаджи Герая: по матеріалам археологічних досліджень 2003–2008 гг.» є результатом копінгів п'ятирічної роботи у царині середньовічної археології. Автори роботи є визнаними не лише в Україні, й в світі провідними фахівцями з проблеми, що розглядається. Керівником різноманітного за складом авторського колективу є доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту археології НАН України Надія Оксентіївна Гаврилюк, авторка більш ніж двох сотень наукових розвідок та кількох монографій.

Нове дослідження кримських науковців являє собою помітну подію в науковому світі, оскільки воно є сучасним узагальнюючим дослідженням значущої пам'ятки – тюрбе хана Хаджи Герая. Авторами зроблені нові методологічні висновки, а аналіз підходів до вивчення археологічних пам'яток є настільки ґрунтовним, що буде доречним у застосуванні й у низці інших окремих випадків.

Зазначимо, що кримськотатарські тюрбе є своєрідними пам'ятками середньовічної та ісламської культури Криму, що мали особливе значення в духовному житті півострову за часів ханату. Вони були місцем поховання представників ханської династії. Ці пам'ятки до сьогодні залишалися невивченими. Тому інтерес до рецензованої монографії серед науковців Криму дуже великий. У дослідженні знайшов відображення чималий масив

нового, виключно значущого, наукового та меморіального матеріалу, відчувається намагання авторів комплексно розв'язати поставлені завдання. Робота витримана у класичному стилі наукового аналізу, надається обґрунтування обраних методів дослідження та фіксації. У вступі до роботи належна увага приділена історіографія питання.

Особливістю роботи є комплексний підхід до дослідження пам'ятки. Тюрбе розглядається як невід'ємна частина адміністративно-економічного комплексу (кюлліє) столиці Кримського ханату. Через невелику кількість безпосередньо кримськотатарських писемних джерел XIII–XV століть, що дійшли до нас, відкриття значущих археологічних об'єктів та аналітична рефлексія знахідок у них в сучасних умовах стають цінним науковим надбанням.

У першому розділі автори дають стислу характеристику доби, в якій мешкав хан Хаджи Герай, репрезентовані основні факти життєвого шляху правителя, головні віхи його політичної кар'єри. Дається вичерпна топографічна характеристика досліджуваної місцевості. Подано загальну характеристику мавзолеїв (тюрбе) Криму як специфічного різновиду культових археологічних пам'яток. Простежено історію їх вивчення. Авторами книги розроблено методику дослідження тюрбе хана Хаджи Герая як окремого об'єкту.

У другому розділі вчені торкаються питання археологічних особливостей досліджуваного тюрбе. Характеризується специфіка побудови пам'ятки та особливі риси екстер'єру. Подібне зауваження з боку дослідників є досить

важливим, оскільки надає читачеві чітке уявлення про конкретний об'єкт.

Третій розділ видання висвітлює основні результати археологічних пошуків, проведених авторами протягом п'яти років (2003–2008). Подано детальний опис вісімнадцяти ханських поховань з окремою характеристикою матеріалів, знайдених у кожному, зокрема дорогоцінних виробів, фрагментів ритуального одягу та саванів. Здійснена реконструкція послідовності поховань, відтворені ключові антропологічні риси представників ханської родини, подані особливості мусульманського похоронного обряду та вказано, що всі його елементи відображені в матеріалах тюрбе.

Книга буде особливо корисною наявністю чисельних узагальнюючих таблиць археологічних матеріалів, де за різними чинниками простежується хронологія, типологія та еволюція речової культури кримських татар. Дослідники дійшли висновку про існування двох хронологічних етапів поховань. З перших десяти кримських ханів троє поховані саме в тюрбе, що збільшує наукову вагомість студії та інтерес до пам'ятки. Співвідношення письмових свідочств з даними археології дало Н.А. Гаврилюк та А.М. Ібра-

гімовій датувати усипальницю ханів 1466–1551 роками.

Роботу з книгою та опанування матеріалом значно спрощує наведений глосарій, що містить понад 100 спеціальних термінів. До речі, зауважимо, що книга споряджена багатьма додатками, які дають можливість розглянути проблему з різних професійних кутів, зокрема оцінка археологічної шкіри з одного з поховань подана на макрота мікроскопічному рівні з вказуванням даних рентгено-флуоресцентного аналізу тощо. Проте імена дослідників, що стали авторами додатків, за незрозумілих обставин не внесені до переліку авторського колективу книги.

Справжньою окрасою книги є понад сотня кольорових і чорно-білих ілюстрацій, що відображають архітектурні та епіграфічні пам'ятки, а також ілюструють знахідки. На превеликий жаль, декілька кольорових вставок прилаштовано догори ногами, що свідчить про неуважність художнього та технічного редакторів видавництва.

Публікація наукових праць, настільки насичених фактичною інформацією, як розглянута робота, безсумнівно стане тим підґрунтям, на якому буде збудована об'єктивна досі до кінця не вивчена історія Кримського ханату.